

Іван Легейда — териолог, дослідник коловодних ссавців та їхньої ролі в екосистемах

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zozzag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Ivan Legeyda, a mammalogist, researcher of semi-aquatic mammals and their role in ecosystems. — An essay about a researcher whose scientific career was connected with his work at the Institute of Zoology of the Ukrainian Academy of Sciences, and whose research focused on game fauna mainly of Polissia and partly of other regions. The researcher paid special attention to the study of environmental activities of beavers and the role of their settlements in the life and hydrochemistry of water bodies. Ivan Serafimovych was took part in a significant number of projects on reclamation of water bodies of the Polissia and on the assessment of the impact of reclamation on natural complexes. As a field researcher, he studied waterfowl all his life, carrying out projects, engaging in photo-hunting, and using dogs to analyse odors.

Біографічні деталі

Іван Серафимович Легейда, 1949 р.н. — зоолог, мисливствознавець, еколог. Народився в м. Алексеевка, Білгородської обл. (Р.Ф.). У 1952 р., після смерті батька, переїхав з матір'ю до Києва. З 1965 р. по 1974 р. працював на машинобудівних підприємствах Києва (розточувальник). Захоплення зоологією завершилося вступом у 1970 р. на вечірнє відділення біологічного ф-ту КДУ ім. Т. Г. Шевченка, який закінчив 1976 р. З 1974 р. і до виходу на пенсію (2010), працював у Відділі фауни та систематики хребетних Інституту зоології АН, де пройшов шлях від лаборанта до наукового співробітника.

Наукові інтереси І. С. Легейди зосередженні на вивченні поширення, динаміки чисельності та життєдіяльності великих ссавців і птахів, насамперед представників мисливської фауни. На його формування як зоолога та мисливствознавця вплинули спільні експедиції з Г. М. Пановим. У 1992 р. в Москві (ІЕМЕТ) захистив кандидатську дисертацію.

Рис. 1. Іван Легейда в терені. Болото Супій, 12.06.2006.

Ключові наукові доробки

У 1992 р. захистив дисертацію канд. біол. наук «Середовищевірна діяльність бобрів та охорона прибережних біогеоценозів України» (керівники: акад. Е. Е. Сирочковський та В. І. Крижанівський (Москва, ІЕМЕТ)).

Більшість польових досліджень відбувалася на півночі України. Так, вивчаючи наслідки гідромеліорації (Воинственский *et al.* 1981), його зацікавив негативний вплив вторинного заболочення на біотичне різноманіття цих територій і розробка рекомендацій з мінімізації такого впливу на екосистеми. Дослідження в лісовій зоні стосувалися оцінки стану популяцій різних видів хребетних, із ссавців — напівводяних гризунів, вовка, лисиці (самостійні та спільні з Г. М. Пановим публікації 1979–2002 рр.; Легейда 2002).

Після аварії на ЧАЕС І.С. протягом 9 років брав участь у дослідженнях на радіоактивно забрудненій території: проводив авіо- та наземний облік мисливських видів тварин, збір біопроб для радіологічного моніторингу; розробляв методику маршрутного обліку за допомогою автотранспорту в темний час доби (з акцентом на ратичних).

Баланс між жорсткою охороною та раціональним використанням популяцій мисливських видів були основою при виконанні І.С. як планових, так і госпдоговірних досліджень. З-поміж останніх як приклади можна згадати:

- Серія досліджень щодо поліпшення біопродуктивності та екологічного стану мілководдя водосховищ Дніпровського каскаду; серед важливих розробок — оцінка перспективи розвитку і господарчого використання популяцій бора та ондатри (спільно з Г. М. Пановим, 1980–1982 рр.);
- Аналіз можливостей заповідних масивів Карпатського біосферного заповідника зберегти різноманітність тваринного світу Карпат та перспективи реорганізації системи ПЗФ (спільно з А. М. Полудою, 1997);
- Відновлення ареалу та чисельності бобра в Україні й сучасні перспективи його використання (спільно з Г. М. Пановим, 2004–2005 рр.).

Суттєвим внеском в осмислення впливу життєдіяльності хребетних на середовище стали багаторічні дослідження за темою дисертації, зосереджені на вивченні впливу середовищевірної діяльності бобра на стан прибережних біогеоценозів. Найбільш значущими є напрацювання присвячені впливу життєдіяльності цих гризунів на гідрохімічні та геохімічні перетворення (дослідження спільно з гідрохіміком А. Й. Сергієнком та геохіміком М. Г. Паланським, серія депонованих рукописів 1981–1987 рр.), на активність целюлозолітичної мікофлори (дослідження з Ю. В. Лизаком з Інституту мікробіології, матеріали 1986 р., результати яких депоновано в ВІНІТІ).

Виразну водоочисну функцію діяльності бобра підтвердили й гідробіологічні дослідження, зокрема показано вплив діяльності бобра на видовий склад видів-індикаторів зі складу зоопланктону (зміна списку видів) та багаторазове зростання їхньої біомаси (Легейда & Рогозянская 1981).

Рис. 2. Іван Легейда на Прип'яті, нижче забору Дніпро-Бузького каналу, 29.06.2007.

Науковець розробив оригінальну методику визначення місць відбору проб та подальшого ранжування даних (Легейда 1992). Це дозволяє нівелювати відмінності водойм (або їх ділянок), які можуть відрізнятися за вмістом розчинних речовин у разі, порівнювати гідрохімічні та геохімічні зміни на зарегульованих борами водотоках, які можуть змінюватися по всьому вздовжньому профілю водотоків.

Його обізнаність у причинно-наслідкових зв'язках в екосистемах водойм та у процесах вторинного заболочення стали запорукою протидії необґрунтованому втручанні водогосподарників у заплавні екосистеми (Легейда 2004). За його участю відкориговані або й відхилені чисельні водогосподарські проекти по спрямуванню, поглибленню річища та одамбуванню заплави верхоріччя р. Прип'ять. З його ініціативи та за його участі на таких територіях засновано ряд об'єктів ПЗФ: НП «Прип'ять-Стокід»; заказник «Заболоття», Овруцький р-н; заказники в верхоріччі Прип'яті, в заплаві р. Сулій та ін.

Результати наукових досліджень викладено у понад 60 публікаціях. Автором створено профіль дослідника в Google Scholar ($h = 5$):

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=Xdqa-r0AAAAJ>

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Всі захоплення Івана Сарафимовича близькі до його професійної діяльності: полювання, фотополювання, підводне полювання, риболовля, збирання грибів та садівництво. Він є прихильником максимального залучення на фауністичних екскурсіях мисливських собак. Це суттєво мінімізує можливі помилки у фауністичних дослідженнях (облік чисельності, зокрема й норових тварин). Незмінно критично ставився до результатів досліджень про щільність нір ссавців та їхню зайнятість, отриманих без використання собак.

Особливе місце в житті І.С. займала фотографія. З метою фотографування сторожких тварин він сконструював переносний фотонамет. Науковець зібрав фототеку і значну частину фото використано колегами в публікаціях (напр. М. Войнственським у бібліотечній серії «Птахи»).

Щорічні відпустки завжди присвячувалися перебуванню на природі. За рахунок таких відпусток були здійснені декілька виїздів до Сибіру. У 1983 р., за домовленістю з Управлінням мисливського господарства Красноярського краю (разом з Г. М. Пановим) проведено облік чисельності бобра на р. Кеть. По виходу на пенсію він продовжував брати участь у проєктах та експедиціях, спрямованих на запровадження заходів зі збереження первинних осокових боліт як місць гніздування прудкої очеретянки.

Його захоплення підводним полюванням забезпечувало розширення уяви про вплив бобра на стан очеретно-рогозових заростей та розподіл іхтіофауни в поселеннях озерного типу (стариці, озера, затоки водосховищ).

Ранній вихід на пенсію був зумовлений станом здоров'я (перелом хребта у 2001 р., враження блискавкою у 2002 р.). Попри це, дослідник брав участь у польових дослідженнях протягом наступного десятиліття. І в цей час дослідник залишається активним слідопитом, часто буває на природі, бере участь у природоохоронних проєктах.

Література

- Воинственный, М. А., В. И. Крыжановский, И. С. Легейда. 1981. Изменения в фауне Украинского Полесья в связи с проведением осушительных работ. *Вестник зоологии*, № 5: 3–9.
- Легейда, И. С., Т. Д. Рогзянская. 1981. Зоопланктон мест обитания бобров. *Гидробиологический журнал*, 17 (2): 16–21.
- Легейда, И. С., В. Л. Долинский, Т. Д. Рогозянская. 1987. О влиянии бобров на гидрофауну. *Гидробиологический журнал*, 23 (6): 97–98.
- Легейда, И. С. 1992. *Средообразующая деятельность бобров и охрана прибрежных биогеоценозов Украины*: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. Москва, 1–16.
- Легейда, И. С. 2002. Близость водоема как фактор пространственного распределения лисьих нор. *Вісник Луганського державного педагогічного університету*, № 1 (45): 178–183.
- Легейда, І. С. 2004. Еколого-соціальні аспекти вторинного заболочення верхоріччя р. Прип'ять. *Вісник Волинського держуніверситету*, № 1: 65–70.
- Полуда, А. М., І. С. Легейда. 1997. Аналіз можливостей заповідних масивів Карпатського біосферного заповідника зберегти різноманітність тваринного світу Українських Карпат та перспективи реорганізації системи природно-заповідного фонду в даному регіоні. *В кн.: Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника*. ІнтерЕкоЦентр, Київ, 442–463.

ЗАГОРОДНЮК, І. Іван Легейда — теріолог, дослідник коловодних ссавців та їхньої ролі в екосистемах. — Нарис про дослідника, наукова кар'єра якого пов'язана з роботою в інституті зоології АН УРСР, а дослідження зосереджені на мисливській фауні переважно Полісся і частково інших регіонів. Особливу увагу дослідник приділяє вивченню середовищевірної діяльності бобрів і ролі їх поселень у життєдіяльності й гідрохімії водойм. Іван Серафимович є виконавцем значної кількості проєктів щодо меліорації поліських водойм та оцінки впливу меліорації на природні комплекси. Як польовий дослідник, він не полишає своє дослідження коловодних тварин все життя, виконуючи проєкти, займаючись фотополуванням, використовуючи здібності до аналізу запахів псами.